

A MEGKÖRNYÉKEZÉSRŐL.

I.

Rossz dolgokra szabad rossz, avagy legalább is furcsa nevet választani, a milyen a fentebbi, melynek a czíme alatt én itt azokat a módokat akarom tárgyalni, a melyeken a tanár bíráló működését az érdekelt társadalom, első sorban tehát a szülőké, a tiszta igazság szabta egyenes kerékvágásból kitéríteni iparkodik. Az ilyen elmefuttatásnak, illetőleg tárgyának érdekességét nemcsak maga ez a társadalmi tény, egy érdekelt akarat kisebb-nagyobb fufangjának, czélra törő küzködésének változatos képű jelensége adja meg, hanem még inkább megadják azok az erkölcsi vezérelvek, melyek e tényhez lelki tanulásként hozzáfűződnek, s a tanári hozzáférhetetlenség hírnevéért való épen nem könnyű küzdelmünket diadalra segíthetik.

A legotrombább fegyvere annak a küzdelemnek, melyet a gyermeke bizonyítványáért aggódó szülő a tanári igazságos szigor ellen alkalmazni szokott, a többé-kevésbé nyílt vesztegetés, a pénz. Ha én valamely küzdelemben oly fegyvernek az alkalmazását látom, a mely szemmel láthatólag bárdolatlan, otromba, sőt szennyes, nemcsak magát az ilyen fegyverrel próbálkozó harczost fogom elítélni, hanem mint psychologusnak eszembe fog jutni az is, hogy ez a fegyver a jelen esetben bizonyára nem szerepelne, ha azt a küzdő fél más hasonló esetekben czélra vivőnek nem találta volna. És ez a sokkal szomorúbbik része a dolognak; nem az, hogy mocskos fegyverek ellenünk egyáltalán alkalmazásba kerülnek, hanem az, hogy — *ott a hol* — tényleg sikert is aratnak.

Távol esik tőlem egy ilyen erős vádat, a megvesztegethetőségét, a magyar tanárságnak jelentősebb részére, avagy épen többségére kiterjeszteni; s még távolabb esik, hogy egy tényleg minden élethivatásban jelentkező bűnös gyarlóságért egy bizonyos s épen a tanári életpályát akarjam kiczégegrezni; de viszont nem tartom helyesnek, ha végkép elhallgatunk oly bajokat — s elhallgatunk még egy szűkebb körű nyilvánosságának, első sorban a tanító társadalomnak szánt szaklapban is, a milyen a «Magy. Pæd.» — a mely bajok, ha mindjárt egyesektől indulnak is ki, de magának az egész tanárságnak, a tanárságnak is nagy, igen nagy bajai, erkölcsi reputációjának, mindnyájunk legföltettebb kincsének a megölő betűi: azért, mert a szülők társadalma eléggé igazságtalan, hogy «ex uno discat omnes». Hogy nem merő rágalom, ha valaki azt állítja, hogy Arany «Fülemülé»-je *birájának* akad a tanárok között is párja — ha csak egyetlen egy akadis, máris egygyel több van, mint a

mennyi kellene — hogy, mondom, ez nem merő ráfogás, ezt már csak az a pszichológiai igazság is valószínűvé teszi, mely szerint egy bizonyos diploma és választott foglalkozáskör, a tanári t. i., még egymagában nem biztosíték ama széleskörű emberi gyengeség ellen, melynek rég ismeretes voltát a classikus «video meliora proboque, deteriora sequor» is bizonyítja, s mely kitűnik abból a disconformitásból, mely az erkölcsi elvnek, többi között a tiszta becsületességének, *szóbeli cultusa* között egyfelől, és az adott esetekben, elhatározásainkban *tényleg* követett iránygondolataink között másfelől, fenforog. A tisztakezűség nincsen diplomákhoz, sem állásokhoz kötve, sőt még csak a tiszta kabáthoz sem.

A mit a minden téren, minden állásban megnyilatkozó emberi gyöngeségnek általános, elvi tekintetbe vétele a psychologus gondolkozónak már *ab invisibilibus* is valószínűnek mutat, ugyanazt, fájdalom! ténynek, szomorú ténynek mutatja a tapasztalás. Még ha elég naiv optimista volnék is arra, hogy elhiggyem, hogy a vesztegetésnek több esete a magyar tanügyi életben soha és sehol sem fordult elő, mint az a néhány, a melyről eddigi pályámon magam szereztem tudomást, még akkor is jogosult volna ez a felszólalásom, ez epedő sóhajtásom olyan tátrai tisztaságú levegőért, a melyet a tanügyi élet küzdelmes porondján, sajnos, nem tapasztalok. «Ne vádaskodjék, mondjon neveket; csunya dolog, egy társaságba szidalmakat belekiabálni, és a névtelenség jól fedő álarcza alatt, a hátsó ajtón elszellenteni» — ilyen és hasonló kifakadásokkal szokás az efféle állításokat letorkolni, a mivel ugyan pompásan el lehet érni bizonyos bajoknak az agyonhallgatását — mert a nyílt vádra mégis kevés embert vesz rá a lelke valamely megtántorodott pályatársával szemben — de nem lehet elérni azt, a mit egy ilyen általánosságban tartott elmélkedés *talán* elősegíthet, hogy t. i. azok a bajok pusztuljanak. Én neveket nem említek, de említek eseteket; a névtelenség leple alá pedig azért vonultam, hogy hiváttan erkölcsbírónak, hiú kérkedőnek ne tűnjem fel a saját eljárásomnak alábbi jellemzéséért.

Gondolják meg, nem jogosult-e a méltatlankodásnak az az érzése, mely e cikket sugallotta, oly esetekben, a milyen azzal az apával való beszédem volt, ki a szemrehányásaimra, melyeknek kíséretében én egy, a hanyag fia érdekében asztalomra letett különös *csengésű* levélborítékát visszaadtam, azzal mentegetődött, hogy x és y collegáim egy efféle levélkéért «nem haragudtak meg». Bár ha én is elhinném, a mit a collegialitás kötelessége parancsolna, hogy t. i. az az apa csak hazudott! S bár csak az se volna igaz, a mit most vagyok elmondandó, hogy *collegám* volt, a ki egy szép napon azzal az ajánlattal keresett fel, egyezzem bele («mint a többi collegák mind!» — ezt szerencsére csak hazudta) egy ú. n. «elővizsgálat»-nak megejtésébe, melyet egy magántanulónak joggal aggodalmas atyja az igazi vizsgálatot megelőzőleg akarna a fiával letétetni,

«csak hogy láthassa a fiú, mit kell körülbelül az érdemleges vizsgálaton tudnia», igérvén «e külön fáradságért» a tanári testület minden résztvevő tagjának 100—100 frtot. (Megnyugtatóan sietek megjegyezni, hogy ez az «elővizsgálati» terv az én és néhány hasonló érzésű collegám magatartásán hajótörést szenvedett.) Még csinosabb az a még nevelőkoromból datálódó eset, a mikor egy apa, hogy a magánvizsgálatra készülő fiának az előreláthatónál jobb bizonyítványt eszközödjön ki, a fiú összes tanárainak, inclusive az igazgatónak, bizonyos sárgára spékelt névjegyeket küldözgetett — katonaviselt ember lévén, szerette a militaris metaphorákat, és az ilyet úgy hitta: «mit scharfen Patronen schiessen» — a mivel aztán nemcsak egy valóságos operette-be illő vizsgálatot ért el (a tanár: «úgy-e fiacskám, ez így meg így van?» a fiú ráhagyja, hogy igen; a tanár: «na jól van, elég lesz» — fültanúja voltam!), hanem még egy tiszta jeles bizonyítványt is, mit a nevezett apa utóbb maga is annyira elrestelt, hogy e bizonyítványt a fiának, mint-hogy rá méltatlannak érezte, meg sem mutatta, kijelentvén a maga katonai stílusában: «Mir scheint, wir haben etwas über das Ziel geschossen»!

De hát nem időzöm tovább az erkölcsi depressiónak e dohos légkörében, nem mintha a saját tapasztalatomból merített eseteknek már fogyatékán volnék — sajnos! — hanem mert ez esetek ama vezérelvek dögében, melyeket én a megkönyékezés tényeihez fűzni kívánok, nem valami tanulságosak. Ugyanis, a ki nem találja el az ilyen otromba merényletekkel szemben a rideg visszautasításnak egyedül helyes hangját, a kit erre még tanítani, figyelmeztetni kell, arról mint *meghalt emberről* ne is beszéljünk!

Érdekesebbek azok az esetek, a mikor a *captatio benevolentiae* a bizonyítványosztás után adományozott pénz avagy pénzértékű ajándék alakjában próbál szerencsét. Egy äpa, a ki nekem egy gyönyörű, borostyánszopókás csibukot küldött az után, hogy a fia a bizonyítványát kikapta, nem tudta elérteni, miért nem fogadom el ezt az ajándékát, melylyel hisz' «semmiféle czélzata sem lehetett». Különösebb dolog azonban az, hogy néhány collegám, a kiknek ez esetet elmondtam, jó nagy bolondnak nevezett, mert hát «a classificálás után a tanárnak nyugodt lélekkel mindent el lehet fogadnia». Bocsánatot kérek, egészen más véleményen vagyok. A tanár köztisztviselő, s mint ilyen csak a kötelességét teljesítette, mikor az iskolába beírt tanulót tanítja, s szintén csak a kötelességét teljesíti, mint pädagogusét, (a kinek lennie kell) ha azt a fiút jól tanítja és igazságosan classificálja. *Nemi illik*, hogy e működéséért mástól húzzon honoráriumot, mint attól a hatóságtól, a melynek alkalmazottja, és kétszeresen *nem illik* azért, mert az efféle, bár utólag adott ajándékhoz az a gyanu férközhetik, *hogy előre meg volt*

igérve. A tanári működés egy sajátos conglomeratuma egyfelől az ügyvédi, másfelől a bírói munkakörnek. Ügyvéd a tanár, a mennyiben gyámoltja, oktatja a tanítványát, és bíró, a mennyiben classificálja. A mit az ügyvédnek szabad, azt nem szabad a bírónak. Valamint az ügyvédet nem támadhatja meg senki, a miért ügyfelétől — és csakis ettől! — a kikötött díjon túl még ajándékot fogad el (lévén ez az ajándék mindössze is a pörös félnek közvetett elismerése, hogy az ügyvédje voltaképen nagyobb díjat érdemel), oly annyira megvetjük azt a bírót, ki ügyfeleinek bármelyikétől, minthogy itélkezni van hivatva felettök, akár micsoda alakú kedvezményt acceptál. — Nagyon fontos továbbá az is, hogy a tanár megőrizze a hozzáférhetetlenségnek a *hírnevét* is. Mi nem elégedhetünk meg azzal a *tudattal*, hogy ajándékozási szándékokról nem volt tudomásunk s azzal a *tiszta lelkiismerettel*, hogy ez az utólag kapott ajándék tényleg nem folyt be a mi kiosztott tanjegyeinkre; de szükséges, hogy a megnyerhetőségnek pusztá *gyanúját* is elkerüljük, szükséges pedig azért, mert tanítványainknak az erkölcsi küzdelem komolyságába vetett bizalma végkép megrogyik, mi-helyt a tanárukat nem *tekintik* többé a pusztá abstract igazság egy földön járó megtestesítőjének.

Ez az ajándék-théma nagyon érdekes, mert a megkönyékezésnek ama leplezett eseteivel kapcsolódik össze, a milyenekkel szemben a helyes kivezető utat megtalálni néha bajos dolog. A nem pénzbeli ajándék ugyanis sokkal kevésbé hordja magán a célzatosság, a vesztegetés színét, mint a pénz. Hozzájárul még, hogy az effélék gyakran oly időpontban érkeznek, a melyek nem az iskola életében, hanem a tanáréban jeleznek bizonyos nyugvó pontokat, azaz pl. újévkor, vagy a tanár nevénapján sat., s így egészen csak ártatlan kedveskedéseknek öltik a mezét. Világos dolog, hogy a visszautasításnak az ilyenekkel szemben választékosabb formát kell öltenie, mint a fentemlített esetekben, mert nem illik finom rapirra bunkóval felelni, s mert a tanárt a hozzáférhetetlenség törvénye ugyan feltétlenül, de nemcsak ez kötelezi, hanem a társadalmi ildomoság is. — Ugyanaz az apa, a kiről a fenti csibuk-ügy szól, egy előző esetben engem újév napján egy igen csinos dohánytartóval lepett meg. Én erre kaptam magamat s egy az ajándékkal körülbelül egyenlő értékű könyvet vásároltam, melyet az apához intézett levél kíséretében — kitévén ebben elég érthető formában, hogy adományát «*más téren*» viszonznom lehetetlen — elküldtem a fiúnak. Minekutána ugyanezt a módszert még egy pár más esetben, egyszer egy finom borküldeménynyel, egyszer meg valami más ajándéktárggyal szemben alkalmaztam, arra a belátásra jutottam, hogy ez az eljárás, az ellenajándékkal való viszonzás t. i., kissé költséges dolog, továbbá pedig pædagogiai szempontból sem kifogástalan, mert így gyakran a hanyag tanuló — pe-

dig hát többnyire az ilyenek szüleitől kerülnek ki azok az «ártatlan kedveskedések» — jut a tanára kezéből jutalomhoz, melyről ő bizonyára a legtöbb esetben nem is tudja, hogy csak az apja ajándékának viszonzásaképen jutott hozzá. Ezért abban a módozatban állapodtam meg, hogy az efféle, bármily discret alakú ajándékot is egyszerűen csak visszaküldöm, de egy lehetőleg udvarias levél kíséretében, melyben erősen kihangsúlyozom, hogy semmiféle sértő szándékom sincs, a szives figyelmet köszönöm sat. sat., de «*elvem ellen való*» a szülőktől bármiféle ajándékot elfogadni. Ezt a módszert csak a minapában is volt szerencsém egy tanügyi szűzdohánycsomóval szemben minden komolyabb baj nélkül alkalmazni.

Ugyan ide, az ajándék-rovatra tartozik egy speciális eset is, t. i. az osztálytól mint egésztől kiinduló ajándék, a milyenek a tanár nevénapján, esetleg újévkor, némely középiskolán már állandó ősi szokássá váltak. Nem lehet ugyan tagadni, hogy a tanár, a ki nem tudja, kik járultak hozzá ez ajándékhoz, az ilyeneknek elfogadása esetében nem gyanúsítható hozzáférhetőséggel; de az mégis csak bizonyos, hogy az ilyen ajándék nem egyéb, mint az egész osztálytól mint egységtől kiinduló *captatio benevolentiae*, egy olyan műfogás, melytől az osztály mint egység azt reméli, hogy mindegyik tagjának lesz belőle haszna, t. i. a tanár nagyobb fokú kegyessége alakjában. Ez a bár leplezett, de félreérthetetlen czélzat adja meg az efféle osztály-ajándékoknak a helyét a tanári megköriényékezések rovatlapján. Hozzájárul még, a mi az efféle ajándékra-gyűjtéseknek igazi visszaélés voltát még jobban illusztrálja, hogy a szegényebb sorsú szülők, kik az osztály erkölcsi pressiójának nem akarnak ellentállani s hozzájárulásuktól tényleg a gyermekük könnyebb boldogulását remélik, az ilyen tanári névnapokat igen kellemetlen póttan-díjaknak kénytelenek érezni és sínyleni. — A mi az ily osztályajándékokkal szemben tanúsított saját magatartásomat illeti, az — hogy őszinte legyek — nem volt mindig egészen kifogástalan. Kezdt tanár koromban ugyanis oly középiskolához kerültem, a melyben ez az ajándékra-gyűjtés már évek óta szokásban volt, s én, megvallom, hogy ennek a körülménynek, meg másrészt az összes collegáim, inclusive igazgató példájának és unszolásának engedve, azt a névnapitintatartót köszönet és megfelelő beszéd kíséretében elfogadtam. Azóta oly helyre kerültem, a hol efféle ajándék-traditio nem fejlődött ki, miért is nem jutottam még abba a helyzetbe, hogy alkalmazásba vegyem azt a módozatot, melyet ily esetekben egyedül helyesnek tartok, t. i.: «fiúk, köszönöm szépen, hogy örömet akartok nekem szerezni; de hát én nekem csak és csakis úgy szereztek, ha jól viselitek magatokat és jól tanultok. Minthogy pedig látom ebből a szép ajándékból, hogy sok pénzetek van, és kívánatos, hogy a szegény sorsú tanulótársaitoknak is legyen valami

örömük, hát adjuk oda ezt az igazán szép tárgyat a segítő egyesületnek!» Jót állok, hogy az ilyen osztály többször nem gyűjt ajándékra a — segítő egyesületnek.

Van még érdekesebb alakja is a megkerülgetési küzdelemnek. A háló minél finomabb, annál érdekesebb, mert annál veszélyesebb; legfinomabb pedig az a háló, a mely tisztán psychikus szálakból van szöve, más szóval ama próbálkozások, melyeknek céljok, persze erősen palástolt céljok, a tanár különös kegyességét a fiú számára valami szellemi úton, bizonyos indirect politikával kieszközölni. Ide tartoznak mindenek előtt azok az esetek, mikor a szülő igyekszik a fia tanárát a család bizalmas barátjává tenni, abban a reményben, hogy a ki N.-ékkal baráti lábon áll, az csak nem teszi meg az *apának* (sic!) azt a szomorúságot, hogy a fiát megbuktassa. — Egyik tanítványom bukóra állott. Egy szép nap beállt hozzám az apja, egy jómódú ügyvédember, pleine parade fekete ruhában, azzal a vallomással, hogy ő már annyi sok szépet hallott énfelőlem a fiától meg másoktól, hogy mindenképen szeretne velem megismerkedni és nagy szerencséjének tartaná, ha én sem vetném meg az ő szerény házat. Parádés látogatása részéről persze nem sokára megkapta a maga lehetőleg még parádésabb viszonzását, a minek szerencsés véghezvitele után nem sokáig kellett várakoznom arra a « . . . szívesen látják ekkor meg ekkor ebédre » záradékú névjegyre, melyet én előre láttam. Én az ilyen esetekben vagy « nagy sajnálatomra gyengélkedő » szoktam lenni, vagy pedig « épen máshova vagyok meghíva », mely ellen-névjegyeimnek még idáig mindig megvolt az a szerencsájök, hogy elértették és a számomra tervezett további ebédeket és vacsorákat nélkülem ették meg. — Ez a barátkozási politika különben is egy igen érdekes foliuma a kisvárosok társadalmi életének, és néha igazán nehéz, kényes helyzeteket teremt a tanár számára. Azt az elvet még csak meg lehet valahogy valósítani, a melyet én követek, t. i. hogy az ember a rossz tanítványa szülei nem köt bensőbb barátságot, házukat nem látogatja, még pedig azért, mert a szülők iránt érzett barátság — tapasztalásból beszélek! — határozottan rossz előmozdítója annak az abstract igazságnak, a melyet a fiú megbíralásakor követni kell; de már igen nehéz megtalálni az Ariadne fonalát azokban a kényes helyzetekben, a melyekbe valamely jó diákunk szülei való baráti nexusunk belebonyolíthat. Azt a stoikus elvet, mely az efféle kényességeknek persze egyszer s mindenkorra elejét venné — t. i. az iskolánkba járó fiúk szüleivel egyáltalán *nem* barátkozni — nem lehet ajánlani, mert hát ez, főleg kis városokban, a hol intelligens családok a tanítványaink szülein kívül alig akadnak, a tanárnak a külső világtól való hermetikusan, remeteszerű elzárkózását jelentené. Másrészt meg tagadhatatlan dolog, hogy az ilyen barátkozások, s főleg a velök járó sűrű meg-

hívások, a miket egy nőtelen embernek bizonyára bajos dolog méltóképen viszonznia, könnyen azt a *gyanút* kelthetik, hogy nem úgy igaz, hogy a fiú tanul jól és a tanár jó barátja a szülőknek, hanem megfordítva, a fiú azért «tanul jól» (vagyis van jól classifikálva), mert a tanár járatos a szülei házához. Itt már azt mondom, a gyanúsítás meg a typhus-bacillus ellen mindnyájan védtelenek vagyunk; mást nem tehet a lelkiismeretes tanár, mint hogy elveinek nyílt bevallásával, a mire épen a barátság jó alkalmat ad, a gyanúra legalkalmasabb sűrű meghívásoknak lehető korlátozását kéri, a megtörténteket telhetőleg viszonzza (névnapi ajándék stb. útján), egyébként pedig a saját tiszta öntudatában keres megnyugvást, abban a tudatában, hogy a fiúban soha és sehol sem az apát tekintette.

Érdekességének pikáns zamatja miatt csak most említem meg a behálózásoknak alább elbeszélendő esetét, mely voltaképp átmeneti műfajnak tekinthető a fennebb említett direct s az utóbbi barátságos természetű megnyerési kísérletek között. Ezelőtt egy néhány esztendővel volt egy alsó osztályú tanítványom, a ki chronikus megbukásban szenvedett (már két ízben ismételt), e tanítványomnak pedig egy félreérthetetlen csinoságú mamája, a ki évek óta özvegyi fátyolt hordott. A tanév-végi mamajáráskor, a mikor én, ki ez előtti felsőbb osztályú tanítványaim révén csak ártatlanabb jellegű mamákhoz voltam szokva, olyanokhoz, a kiknek keszkenőileg megnyomatékosított búbánatánál csak termetők volt tömegesebb — a mikor, mondom, én épen egy aggódo papát intéztem volt el, egyszerre csak nyílik az én nőtelen magányosságú szobám ajtaja és belép az említett bájos karcúságú hölgyalak. Hely: X, idő: jelenkor, az ebédutáni hangulatok táján. Leültetem szép látogatómat a nyugdíjra már teljesen megérett egyetlen divánomra, s a hölgy elkezd beszélni, mindenről csak a fiáról nem, az ő szerencsétlen családi dolgairól, leánykori élményeiről sat., sat. Eltelik egy fél óra, eltelik a másik, a conversatióban kezdenek szünetek alakulni, miket én eleinte erőszakosan előrántott iskola-thémákkal igyekeztem kitölteni, utóbb azonban, abban a reményben, hogy vendégem e pausákat távozási alkalmul fogja megragadni, szándékosan eltűrtém. A hölgy azonban ez általános némaság közepette elegáns napernyője hegyével gépiesen piszkálgatja a padlót, szép szemét lesüti, mosolyog, megint rám néz, s ez így tart mindaddig, míg csak énnekem az a mentő ötletem nem támad: «Nagysád, bocsánatot kérek, conferentiám van» s ezzel elbucsztatom. Másnap korán reggel, alig hogy felöltözök, valami ürügy alatt megint beleng hozzám, a mely alkalommal tanúsított viselkedése, hozzáfoglalva a tegnapihoz, egészen világossá tette előttem a «felhívás kerिंगőre» czélnyat, azt, hogy ő a conversationalis pausákat a magam részéről nem iskola-beszédekkel óhajtotta volna kitöltetni. Ez különben,

vagyis hogy közeledésem ez esetben nem valami nagy akadályra találna, mindjárt első nap is világos volt előttem, s hogy nem történt meg, annak az a tüstént felmerülő meggyőződésesem volt az *egyik* oka, hogy ez a hölgy a velem kötendő szerelmi viszonynak gyengéd szálai segítségével akarja a fiát a secunda hinarából kihúzni; *másik* oka meg mindenesetre az én, nőikkel szemben nem túlságosan ingerlékeny temperamentumomban keresendő, a minnek tulajdonítom azt is hogy ez izgató helyzetben az a rideg iskolakérdés oly élénken meg tudta szállni a lelkemet. Egyébként pedig nem dicsekszem ezzel az egész magatartásommal, mert az is igaz, hogy a szép Putifárnékkal szemben tanúsított erényes józsefi szerepek nem valami nagy ajánló leveléül szolgálnak a mi lovagias vállalkozó szellemünknek.

A megkerülgetésnek ezen legingerlőbb módjáról áttérek mindjárt a legszárazabbra, a szülék részéről való *kapaczitásra*, mely módszer ide, vagyis a megkönyékezések lapjára voltaképen csak azért tartozik, mert sophisticus okoskodásokon alapszik. Ilyenek azok az évről-évre ismétlődő esetek, mikor az apa a bukóra álló fiát «jövő évre úgy sem járhatja többé az iskolába», a mikor «a vasúthoz akarja adni, a hol pedig csak jó bizonyítvány alapján veszik fel», a mikor a fiú «katonaintézetbe, esetleg vinczellér-iskolába», a VI-ik osztályból meg «patikusnak készül», avagy a tanítóképzőbe kívánkozik, «a hol az elégtelen érdemjegyű tárgyból felvételi vizsgálatot kellene tennie, a mi pedig a szegénysorsú szülőknél 40 forintjába kerülne», a mikor «elveszíti a stipendiumot vagy a tandíjmentességét, ha bukik» sat., sat. Én, megvallom, kezdőtanár koromban egyszer lépre mentem egy ilyen »vinczellér-jelölt» tanítványom apjának, s a fiút, ki III-ik osztályos létére a magyar nyelvben még a mondatrészeket sem tudta megkülönböztetni, *elégséges* érdemjeggyel elbocsátottam. Mi volt az eredménye? az, hogy a következő iskola-évben az apa barátságos mosolylyal felhossa a fiát beiratni a IV-ik osztályba, mert, tetszik tudni, «a vinczellér-iskolában már kitelt a szám, és a fiút nem vették fel».

De nemcsak azért helytelen, ha a tanár befolyást enged az ilyen állítólagos privát terveknek a maga classificatiójára, mert megeshatják, úgy mint engem, hanem legfőképp azért, mert nem a tanárnak kell a maga bírálatával a fiú éleletterveit alkalmazkodnia, hanem igenis megfordítva, a fiúnak a tanulásával kell hozzáilleszkednie az iskola követelményeihez, már csak azért is, *hogy* a maga terveit megvalósíthassa. Azután meg micsoda rossz hatást tesz a fiúk között, a kik pedig egészen tisztán látják, hogy, teszem azt, Nagy Pista csak annyit, vagy annyit sem tud a latinból mint Kis Jancsi, ha Nagy Pista, mert vinczellér akar lenni, mégis keresztül megy, Kis Jancsi meg megbukik! Ha az ilyen ferde classificatióknak a kulcsa kitudódik — pedig kitudódik, t. i. a meg-

előző tanár-kapacitáló látogatás — nem az lesz-e az eredménye, hogy jövő esztendőre majd minden hanyag tanítványunk «vinczellér-nek vagy egyébüvé készül ?» Tagadhatatlan dolog, hogy a tanár, a ki calculusai-val «osztályismétlésre utasítja» valamelyik tanítványát, nem csak ezt magát, hanem a szüleit is sújtja, azoknak a többi között épen a zsebében. Ez az, a mi a classificálást odiosus dologgá teszi. De hát nem tehetünk róla, ép oly kevéssé, mint a bíró, kinek ítélete tényleg, bár szintén akaratlanul, a bűnösnek hozzátartozóit is éri. Azt a bizonyos fokú keményszívűséget, mely a tanári ügy mint a bírói hivatalhoz kétségtelenül kell, elviselhetőbbé teszi az a tudat, hogy egy ideális cél, a tiszta igazság, s jogosulatlan kapaszkodásoknak visszautasítása érdekében szükséges.

A kapacitációknak, más szóval helytelen befolyásolásoknak egyik faja az is, mely nem a szülők, hanem a többi collegák részéről indul ki, rábeszélés alakjában, hogy t. i. az a tanár, a ki a fiúnak a többi tanjegyeinél rosszabbat adott a maga tárgyából, sziveskedjék e tanjegyet a többiekhez szabni. Efféle nivellálással szokták némely intézetben az egytárgyas bukásokat csökkenteni s másrészt a «tiszta jeles» vagy «tiszta jó» bizonyítványokat gyártani. Hogy ez a módszer a fiú iránt való jóakaratsnak kifolyása, az kétséget sem szenved; de hogy mégis a megejtések közé tartozik, szóval helytelen — bár a megejtéseknek legeslegenyhébb formája, minthogy itt egy dicséretes érzésnek, a fiú iránt felébredő szánalomnak hatása alatt csorbul ki a tiszta igazság — az egészen világos dolog. Vagy megérdemli az a fiú a jobb tanjegyet, teszzen azt a földrajzból, akkor nem volt szabad neki rosszabbat dictálni; vagy pedig nem érdemli meg, s akkor nem válik rá érdemessé az által, hogy más tárgyakból jobban tanult. Magában véve is valószínű, sőt ismeretes tény is, hogy a fiúk nem minden tárgyat tanulnak egyforma kedvvel, tehát egyforma szorgalommal. Végre pedig helytelen dolognak marad, legalább is egy helytelenség kifolyásának, ez a nivellálás abban az esetben is, ha a rábeszélő tanár határozatlanságából ered, vagyis ha valaki egy egész iskolaév alatt sem tudott megállapodásra jutni az iránt, milyen jegyet érdemel valamelyik tanulója. — Elismerem, nehéz dolog a helyes classificatio, nemcsak mivel sok emberismeret kell hozzá, hanem azért is, mert nekünk négy csoportba kell beleszorítanunk a tanítványaink tudásának összes fokait, a mely fokoknak száma pedig annyi, a hány tanítványunk van; lévén régi dolog, hogy két fiú sem akad, a kiknek ismeretei ugyanabból a tárgyból teljesen egyformák volnának. Minden classificatio tehát már elvénél fogva is tökéletlenség, (lásd: *Waldapfel*) sőt tán igazságtalanság, minthogy arra kényszeríti a tanárt, hogy egy kalap alá foglaljon oly ismeret-fokokat, melyek valósággal nagyon különbözök. A tanuló, ki minden classificatio e tökéletlenségének organikus, elvi voltát (mely egyébként minden más fajta, egyéb tereken véghezvitt

*csoportosításnál is megvan) nem látja meg, maga magában gyakran a tanára igazságérzetét gáncsolja, hogy «lám, én mégis csak sokkal többet tudok a latinból, mint az a Kovács Miska, és énnekem is csak jó-m van belőle, mint neki!» — Az igazságos classificatióknak irányelve: csakis és egyedül csak a tanuló tudását nézni; a helyes classificatióé pedig, a különféle tudásfokokat úgy csoportosítani az adott négy szakaszba, hogy ha már nem kerülhetnek is csupa egyformák egy és ugyanazon érdemjegynek a rovatára, legalább az egymástól *legkevésbé különbözők* kerüljenek együvé. Finom kéz, éles kés kell az egymásba gabalyodott anyagrétegeknek szétválasztására, és éles elme, hogy a tudásfokoknak megillető helyét kétes esetekben meg lehessen ítélni. Nem csoda, ha néha nem sikerül. Az igazságos classificatio egyszerű követelmény, a tanárra nézve közönséges napi kötelesség; de a helyes classificatio, a mit sokan össze tévesztenek az igazságossal, valóságos művészet, sőt ideál, melyet meg lehet és meg is kell közelíteni, de elérni talán nem fogunk soha. Ezért és csak ezért tudom én ha nem is helyeselni, de kimenteni a nivellálás csábjainak habozás szülte sikereit.*

Ezek volnának a főbb alakjai azoknak a kisértéseknek, melyek ellen eddigi pályámon a bíráló működésemnek igazságra törekvő függetlenségét megvédeni kényszerültem. A mit én itt leírtam, az egy darab élet, illetőleg egy pár adalék annak a képnek teljes megrajzolásához, a milyen, ha mindenikünk megörökítené a maga saját tanító életének változatos jelenségeit, bizonyára az én pár tollvonásomnál sokkal gazdagabb, érdekesebb bonyolódna ki előttünk: a teljes ábrázolata annak a küzdelmes életnek, melyet a magyar tanárság ethikai irányban, ideálok-
nak megvalósításáért folytat. Minden emberi foglalkozásnak egy és ugyanaz az ethikai végeztelje, de *ethikum*a, hogy úgy mondjam, mégis mindeniké más és más, értvén ezen azokat a különféle formákat, melyeket az idealistikus irányzatú küzdelem az egyes foglalkozáskörökben ölt a szerint, a mint a csábítás benne más és más alakban jelentkezik. Én a tanári pálya ethikumához akartam egy néhány adatot szolgáltatni a magam, érdekes kalandokban nem valami gazdag életéből.

De hát az élet nem csak *érdekes* («interessant dort, wo Ihr's packt»), nemcsak látványának való az a sok változatos alakú támadás, melyek pályánk sajátos ethikai feladatának megvalósítását gátolják, illetőleg igyekeznek meggátolni, az a sok agyafűrt cselvetés és gyakran körmönfont védekezésmód, melylyel minden időnek két nagy esküdt ellensége, az *elv* és az *érdek* egymás ellen viaskodnak, hanem nagy mértékben tanulságos is. A támadónak cseli, ha leleplezzék, másokat is óvakodásra fognak inteni, s a támadottnak helytállása s esetleg kapott «*touche*»-ai a nézőknek hol buzdító, hol intő például szolgálhatnak. Nem

az egyes egyén, nem én akarok itt a magam viaskodása módjával előtérbe tolakodni, nem a magam eljárása, melynek leírásába tárgyam természeténél fogva mélyebben voltam kénytelen belémenni, mint a mennyire a kérdésnek minden igaz ellensége belémehet (ezért maradok névtelennek), nem én voltam, mondom, a célja ennek az elmefuttatásnak, hanem annak a tanulságnak a kihüvelyezése, hogy helyt állani az élet mozgalmas küzdőporondján csak szilárd elvi álláspont mellett lehet s hogy a tanárnak, ha magasztos célját, nem mondom: *megvalósítani* (mert ezt úgy sem lehet) de csak *megközelíteni* is akarja, mennyire szüksége van az emberiség erkölcsi ideáljaiba, az ethikai törvény engesztelhetetlen komolyságába vetett szilárd *hitre*.

A hit napjainkban már sokakban erősen megregyott, meg legalább a túlvilági jutalmak és büntetésekre alapított ú. n. sanctiós ethikának a hitele, a mely tényt, *mivel* tény és nem több mint tény (az egyház panaszkodik is rajta) a vallástámadásnak minden gyanúja nélkül szabad kimondani. De szabad állítani azt is, a mi szintén nem vallástámadás, hogy kétszeresen szerencsétlen csak az, igazi kormányavesztett csónakos a haragvó tengeren, a ki, *ha már egyszer* elveszítette a túlvilági sanctiókba vetett hitét, nem találja meg a maga tudományos és művészeti eszmekörében azokat az impulsusokat, melyekre az élet változatos csábítású helyzeteiben szükség van, hogy az ethikai végcélú, rögs bár, de egyenes úton törhetetlenül megmaradhasson. A mi az alpes tövében tovapakaszzkodó vándornak a hegyóriás lélekemelő látványa, ugyanaz a tudományos és művészeti lelkesültségű embernek, tehát a tanárnak is, a maga megvalósíthatatlanul fenséges életfeladata s ennek a gondolata; t. i. egy erő, egy hatalmas ösztönzés arra, hogy előre törtessen és csakis abban az egy irányban előre egész a roskadásig. A kinek a tanár nem több, mint egy hivatalnok, kinek a feladata egy pár generatiót az accusativus cum infinitivo-ra vagy a négyzetgyökvonásra megtanítani, néhány ezer gyakorlatos füzetet kijavítani, aztán nyugalomba vonulni és szép csendesen meghalni, annak nem beszélek, mert az úgy sem fog megérteni. Én nem tehetek róla, de én inkább embernek érzem magamat, mint iskolamesternek és ezzel együtt a magam iskolai feladatát csak ama másik nagy feladat egy részének tekintem, melyet magamra nehezedőnek érzek, és érzek leginkább akkor, a mikor meggondolom, hol *kellene* lennie az emberiségnek és hol *van*? hol *volna* «Anglia», ha minden ember megtenné a kötelességét!

Nem philosophiai fejtegetéseket akarok én itt írni, s ezért nem is körvonalozom szabatosabban a természetét annak az ethikai ideálnak s a tárgyát annak a hitnek, mely hitnek az élenkségeben látom én az élet Scyllái és Charybdisei között egyedül megbízható iránytűt. A magyar tanár, ha nem is épen philosophus s nem tudja is feltalálni a pusztá

gondolatnak, a tudományos eszmekörnek szigorú birodalmában azokat az elég erős impulsusokat, a melyek az élet viszontagságainak közepette őt az ideálnak megtarthatják, — de abban a szerencsés helyzetben van, hogy saját honfitársai között megtalálja az örök időkhöz ragyogó példáját, mintaképét egy igazi önzetlen, nagyszabású gondolkozásnak, a melyet semmi más, mint csak az ideálokba vetett törhetetlen hit sugalmazhatott — megtalálja t. i. hazánk nagy erkölcsi herosában, Deák Ferencz-ben. Annyi esze nem lehet minden embernek, mint volt Deák Ferencznek, s hozzátehetjük bátran, nincs egyikünknek sem; de olyan fenkölt gondolkozású, színarany becsületességű jellemmé lehet mind-egyikünk, ha e nagyszabású példának lelkesítő látványát fogékony lélekkel fogadja, szóval, ha — akar.

Szomorú dolog volna, ha szélesebb körökben is tért hódítana az a gondolkozás, a mely itt-ott felüti a fejét, hogy maga az állam, mely oly kevéssé akarja megérteni a mi jobb javadalmazásra irányult kérésünknek sürgető jogosságát, éppen ezzel a visszahuzódásával saját maga utalja ferde utakra, vagyis jogosítja fel arra, hogy erkölcsi felfogásuk szigorúságán a maguk anyagi érdekére való tekintettel tágítsanak. Az állam, igaz, rosszul cselekszik, nagyon is rosszul, a mikor intelligens emberek élet-szükségleteiről oly fukar kézzel gondoskodik és kétszeresen rosszul, politikai szempontból is, mert tudnia kell, hogy a szűkölködés rossz erényőr, hogy vannak és lesznek a tanárin úgy, mint minden más pályán egyes gyengék, a kik az ethikai ideál felé vezető meredek ösvényt a környékkörül ásitó ürességek, a fedezetlen életigények kiáltó valóságának közepette nem bírják ki. S itt, vagyis az állam mostoha gyermekei között első sorban a családos pályatársaimra gondolok, kiknek a kormány a maga fukar kezével valóságos *collisio officiorum*-okat teremt, mert ha a nőtelen embernek csak szükséges és kívánatos, hogy legyen pénze, de a családosnak *kötelessége*, elvitázhatatlan erkölcsi kötelessége ama család iránt, melyet megalapított. Ha a nőtelen ember kisiklik és «sáp»-ot fogad el, azt egyszerűen megvetem, mert csak önzés vihette lépre; de a családost, ha megbotlik a kétoldali szorongattatásban, azt sajnálom.

Azonban nem a fizetésemelési czikkeknél különben nagyon is jogosult garmadáját akarja ez az elmefuttatás szaporítani, hanem inkább kielezni azt az elvet, hogy a fizetési mizéria és a mi ethikai magatartásunk között nem lehet és nem szabad semmiféle okozati összefüggésnek lennie. A mikor a kormány engem kinevezett, a *szolgálataimat* vette a bérébe, de engem magamat, az én ethikai meggyőződéseimet semmiféle kormányra a világnak nem tudja és nem fogja soha bérébe venni. Az alkalmazott hivatalnok, azon kívül hogy hivatalnok, ember is tán, tehát erkölcsi személy, ki a maga hitének él, s ki nagyon csorba, cynikus jellemnek bizonyulna, ha a javadalmazása nagyságához válogatná az

erkölcsi elhatározása rúgóit. A ki az egész belső világát is oda adta, szóval rabszolgának szegődött be az államhoz, a mikor tanári hivatalt fogadott el tőle, az nem bánom, hadd okoskodjék olyanformán, hogy »úgy gondolkozom és működöm, a hogy fizetsz». De az ilyennek aztán «procul abesto profane!» mert az soha sem fogja kiérezni annak a posi-
 tióknak előkelő, lelkesítő voltát, melyet a szellem munkásai között a tanító, ha nem is az állam rangfokozásai szerint, de hivatásának objec-
 tiv ethikai jelentősége folytán örök időkre elfoglal, s mely magasztos karakterét ez élethivatásnak a sok lom (gyakorlatjavítás, osztályfőnöki irnokoskodás, gyerekekkel és igazgatókkal való boszankodás) csak elborítja, de nem fogja elenyészteni soha.

9.

II.

Ez az elmékedés — természetesen — tisztán akadémikus jellegű és semmi különös actualitása nincs. A tisztesség ama kitünő szellemének akar elméleti szempontok megvilágításával is szolgálatot tenni, mely a magyar tanárság egyetemét áthatja s ez időszert is a közvéleménynek mind nagyobb megbecsülésével találkozik. Nem épen szokásos egy branche körében sem, hogy efféle kérdéseket nyilvánosan vitassanak; félnek attól a látszattól, mintha bajról beszélve elismernék, hogy baj van. Azonban mi tanítóemberek sokkal inkább erkölcsi világban élünk, mint a legtöbb tisztikar s testületünk erkölcsi jellegének kidomborítása és ápolása érdekében minden álszégyen nélkül bátran emelünk szót a magunk sajtójában, melynek egyik szép feladata épen szellemi és erkölcsi érdekeink szolgálata. Tehetjük ezt kivált ilyen elméleti irányú folyóiratban, minő a M. Pæd: — annál inkább, mert semmi okunk félni a nyilvánosságtól. Pályánk, természeténél fogva, állandóan ki van ugyan téve a »megkö környékezés» finomabb és közönségesebb módjainak; de ezzel szemben meg van a testületben a kellő morális függetlenség és ellenálló képesség. Ezt nem mi konstatáljuk, mert ez elismert tény. Gondolataink kicserélése e tárgyban csak erősítheti azt a nemes közzellemet, mely testületünket a többi hivatások testületei közt oly előkelő helyre emeli.

Néhány észrevételt mintegy kiegészítéskép ezúttal is hozzáfűzünk az érdekes cikkhez. Azt, a mivel a pénzzel való megvesztegetést jellemzi, mindenki aláírhatja; de épen nem csalhatatlan pszichologiai érv az, hogy a vesztegetés mocskos fegyverei azért kerülnének alkalmazásba ellenünk, mert már tényleg sikert arattak. A szorultság — e rossz tanácsadó — tántorítja az embereket ily eszközök alkalmazására, még ha soha nem látták is hatását. Ez a pszichologiai igazság. Azt a tapasztalatot, hogy ily eszközök hébe-korba sikert aratnak a világban, nem a tanári

pálya felől nyerték az emberek. Az igazság itt az, hogy a mit másutt sikeresnek láttak, megpróbálják a tanárnál is. Pl. egy hanyag alsó osztályos tanuló ügyvéd-papája az osztálytanár markába akar nyomni egy pár ötvenest. Vajjon azt kell-e föltételeznünk, hogy a tanárvilágban, nem pedig másutt szerzett tapasztalatai bátorították e lépésre? Nem a tanárnak van-e igaza, ha azt mondja: «Uram, nálunk nincsenek önkéntes adományok, mint az önök pályáján, a hol a megállapított munkadíjon felül is adhat a fél az ügyvédnek jutalmat, s az ügyvéd azt szívesen fogadja. Fogadjon ön e pénzből fia mellé házi tanítót, annak a fiú több hasznát látja». Régebben lehetett ugyan hallani holmi legendákat vesztegetési esetekről, bizonyítványgyártásokról stb.; e sorok írója is hallott; de ezek a legendák csodálatosképen mindig távoli intézetekről és távoli emberekről szóltak, s positiv tudomást megvesztegetésről, mióta mint deák és tanár ismeri a középiskolai életet — hála Istennek — nem volt alkalma szerezni. Arról, hogy megvesztegetési kísérletek minő kudarczokat vallottak, már többet tudnánk beszélni. Elmondhatnók X tanár esetét (négy szemközt megnevezhetjük), a kinek mikor egy szülő egy százast nyújtott át, ő egész phlegmával azt felelte: «Kérem, igen szívesen», — elővette tárczáját és tízesekre *felváltotta* a bankjegyet. A cikkíró úr történetkéit sok ilyen — teljesen hiteles — történetkéivel tudnók viszonzni; egyébként az ő történetkéinek egy része is a megkönyékezés kudarczáról tesz tanúságot. Tudvalevő, hogy a correpetitíót épen tanári körök kívánságára törölte el a kormány, pedig a correpetitiónak is megvolt az iskola szempontjából a maga jó oldala, mert mi természetesebb, mint hogy az iskolán kívül is vezetésre szoruló tanulókat az oktassa, a ki legjobban hivatott rá. Szóval egészen bizonyos — erre kár is szót vesztegetni, — hogy az efféle corruptio nem a mi pályánkon keletkezett s egyáltalán nem is jellegzetes tünet. Ha netalán fordul elő vesztegetés, ez oly elszigetelt eset lehet, a miért a kart épúgy nem érheti gáncs, mint a birói, katonatiszti, lelkeszi kart egyes vétkes egyének, sikkasztók és korhelyek miatt.

Az egyébféle kedveskedések szokása sem nálunk fejlett ki, hanem sokkal általánosabb szokás. A társadalomban el van fogadva egy sereg olyan szívességtanusítás, velünk hivatalos viszonyban álló emberek iránt is, a mit a cikkíró szerint megkönyékezésnek lehet nevezni, de benne van a conventióban s kénytelenek vagyunk elfogadni. Megkönyékezés-e, ha a hivatalos körútját végző főbb tisztviselőt a helyi tisztviselők feje meghívja házához szállásra? stb. Ha a főigazgató vagy ministeri biztos a szerzetesházak vendégszeretetével él? Idegen fejedelmek ajándékait elfogadják a diplomaták; vajjon ezáltal meg vannak-e vesztegetve s engedékenyek lesznek-e hazájok érdekei védelmében? Tulajdonkép nem a kedveskedés elfogadásán, vagy visszautasításán fordul meg a

dolog, hanem azon, vajjon enged-e a kedveskedésnek befolyást elhatározására. A főigazgató szívesen el fog beszélgetni ebédnél, de a conferentián kéréllhetetlenül meg fogja tenni észrevételeit az intézetben tapasztalt hiányokra. Ha a szülő nagyokat köszön a tanárnak az utcán, ha per-tu lesz vele, azért még meg lehet buktathatni a fiát. Ezek tán még veszedelmesebb módjai a megkönyékezésnek, mint az ajándék, mert a befolyásolás önkéntelenebb; de micsoda elfogadható formáját találjuk itt a visszautasításnak? Nem kell-e elfogadni és tisztességgel viszonzni a tiszteletadást?

A mi az ajándékozást illeti, azt hisszük, a szerző úr kissé abstract álláspontonról tekinti a kérdést, s nevezetesen nem méltatja figyelmére az ajándékozás szokásának történeti háttérét. Az ajándékozásnak nem minden formája föltétlenül corruptio, mert nem is mindig ered megvesztegetési szándékból, sokszor csak az elismerésnek naiv és patriarchális módja. Kitünő tanulók szülei fiuk haladásán való örömüknek azzal akarnak kifejezést adni, hogy kedveskedni kívánnak valamivel annak a férfinak, a ki velök együtt fáradozik — és pedig sikerrel — fiuk szellemi és erkölcsi nevelésében. Adják ezt tiszta szívvel, mint a hogy visznek ajándékot a papnak, a ki lelkök szükségéről gondoskodik, az orvosnak, a ki talán valami súlyos betegségből gyógyította ki őket. Tudják, hogy a tanár csak kötelességét teljesítette, s fáradozásáért megkapja illetékes helyről a maga javadalmát, de nekik jobban esik, ha személyesen is kimutatják hálájukat. Az ilyen donum caritatis talán valami termény, valami a szépéből és javából annak, a mi nekik úgylis elég bőven van. Már az ilyen eseteket corruptiónak minősíteni s az ajándékozó szülő szándékát megvesztegetési kísérletnek magyarázni nem igazságos, sőt sérelmes. A visszautasítás módjának megválasztása ily esetben ritka tapintatot kíván; talán némi humorral, bonhomióval vehetni élet. Semmi más ez, mint egyrészt az ajándékozás rokonok, jóbarátok, kedves ismerősök közt világszerte dívó szokásának alkalmazása a tanárral szemben, a ki néha talán szintén eshetik a kedves ismerős fogalma alá; másrészt pedig a középkori egyházi és iskolai javadalmazás maradványa, midőn az egyesek közvetlen adománya tette a javadalmazás jelentékeny részét. A modern világban az ilyen szolgáltatások mind több és több pályán helyet engedtek a közpénztárakból való fizetés rendszerének, de még több helyt szokásosak. Elképzelhetetlenek a bírói pályán, a közigazgatásin, általában oly tisztségekben, a hol a tisztviselő személyek érdekei közt tesz igazságot. De nem szokásosak-e oly tiszteletben levő állásoknál is, mint a papi? Az ügyvéd, az orvos egyáltalán nem érzi magát megsértve, ha szokásos honoráriumán kívül akár pénzbeli ajándékban is részesül. A tanári állás nem esik az utóbbiak fogalma alá, a tanár köztisztviselő. De viszont nem egészen az az állás jellege, mint a bírói

állásé, s a szülő nem olyan viszonyban van a tanárral, mint a pörös fél a bíróval szemben. Egyben-másban a papi állással mutat ez állás rokonságot, a mint hogy tanári karunk a lelkési rendből fejtett ki. Ha pályánkon némikép tovább szokásban volt ez az ajándékozási viszony, a szülők kedveskedése a tanárnak, ez jórészt ősi szokásnak maradványa, egy régibb kultúra csökevénye, hogy a Tylor kifejezésével éljünk, nem valami modern corruptio. Olyan emberek, kiknek eszükágába sem jutna rosszat gondolni, kik bírónak, hatósági tisztviselőnek átallának ajándékot vinni, megkísérlik ezt a tanárral szemben; nem mintha itt fogékonyabb talajt találnának a megkönyékezésre, hanem mert egyáltalán nem tekintik megkönyékezésnek, körülbelül úgy mint a lelkésszel szemben, holott a lelkészt is becsülik annyira mint a bírót. *E naiv és patriarchális ajándékozó szokás*, mely még most is tapasztalható itt-ott a közönségben, *nem a tanári kar gyöngéiből fejlődött ki*; inkább alkalmatlanságot okoz a tanároknak, a kiknek nem egyszer gondot ad, hogyan szabaduljanak meg szép szerével az ilyen ártatlan indítékú kedveskedésektől. Sok példát lehetne erre felhozni, részben józúéket is, a mikor a visszautasítás majdnem naivabb volt, mint az ajándékozás. *Mindenesetre igaz, hogy ennek az ajándékozó szokásnak megszüntetésére kell dolgozni*: 1. mert mint régibb kulturális viszonyok maradványa nem illik a modern viszonyok közé, 2. mert visszaélésre vezethet, a corruptio használhatja álarczául a patriarchális szokást, 3. mert sérti az én állásom tekintélyét, ha valamely magánegyén — a ki nem közelebbi ismerősöm — jogot formál magának arra, hogy engem megajándékozzon, sőt sért ez személyemben is. A visszautasítás topikájában ez a szempont lehet a legalkalmazhatóbb, mert a 2. szempont szerint a megvesztegetésre törekvést kellene föltételeznünk, a mit mikor durva föllépés nincs, nem lehet tenni. A visszautasításnál természetesen köti a tanárt a tapintat szempontja. Hogy az ember a tanulónak vett ajándékkal viszonzza az ajándékot, a cikkben említett okon kívül azért sem helyes, mert a tanár ezzel az osztály közösségéből egy fiúval szemben a bizalmasság külön mértékét alkalmazza, illetőleg azt a tanulót külön kitünteti; ha egy fiúnak ad ajándékot, adni kell többnek is.

Nem érthetünk egyet a cikk utolsó kikezdésének azon pontjaival, melyek a kinevezés ethikumát érintik. Először is a tisztviselő nem ezé vagy azé a kormányé, hanem az államé. Másodszor méltatlan föltevés az államról, azt imputálni, mintha az állam olyan erkölcsi helyzetekbe akarná terelni tisztviselőit, melyek ellen azok védekezni lennének kénytelenek. Harmadszor bizony az állam 'berbe veszi' az ember jellemét is, nem úgy, hogy elvegye tőlünk, hanem hogy megmaradjon nekünk; elvileg csak jellemes embert nevez ki és tart meg. Neki szüksége van a mi jellemességünkre, nemcsak ú. n. szolgálatainkra, melyek jellem nélkül.

úgyis kétes értékűek. Az eskü, melyet teszünk, kizárja azt a gondolkodást, hogy «úgy működöm, a hogy fizetsz»; működni mindig legjobb erőnk szerint kell. Az állam maga is erkölcsi célú közönség, melynek alkalmazottaihoz való viszonya (elvileg véve) mindig erkölcsi természetű, sohasem erkölcstelen.

Egyébként az okoskodás eredményére nézve teljesen egyetértünk a t. czikkíróval, a kinek tollát a tanári pálya iránti igaz lelkesedés vezette s a kinek nemes lendületét a befejező szakaszban kiválóan méltányoljuk.

Szerk.

VEGYESEK.

— A művészeti oktatás érdekében dr. Wlassics Gyula miniszter nov. hó 1-ről 64,174. szám alatt a következő rendeletet intézte a budapesti tankerület főigazgatójához:

«Az orsz. magyar képzőművészeti társulat, elősegíteni óhajtván a művészetnek a tanuló ifjúság körében való népszerűsítését, illetve a művészeti izlésnek a magyar ifjúság lelkében való kifejlesztését, méltánylandó elhatározással módot nyújtott a múlt évben arra, hogy a székesfőváros területén levő összes középiskolák, és a velök egyenrangú más tanintézetek ifjúsága is, a társulat kiállításait, tanárok vezetése mellett, díjtalanul látogathassa.

A képzőművészet, illetve a hazai közműveltség érdekében történt e szép kezdeményezésnek azonban, sajnos, eddig nem volt meg a kellő eredménye, minthogy bár a képzőművészeti társulat ez engedményéről magam értesítettem az iskolák vezetőit, a képzőművészeti kiállítást a múlt alkalommal a kiállítás két hónapi tartama alatt mindössze 2000 tanuló látogatta s a felhasználható 50 hétköznaphból 28 — tehát több mint fele — az iskolák részéről felhasználatlanul maradt.

Ezzel szemben feltűnő, hogy a Verescsagin kiállítását négy hét alatt hetedfélezer tanuló nézte meg tanáraik vezetése alatt, a mely körülmény alkalmas annak a gondolatnak a felébresztésére, hogy az iskolákat inkább vonzza a különlegesség, az idegen, mint a hazai művészetnek s a céltudatos nevelésnek megszívlelendő szempontjai.

Meggyőződtem arról is, hogy a Magyar Nemzeti Museum régisegtárát, néprajzi gyűjteményét és képtárát, valamint az Országos Képtárt sem látogatják a középiskolai tanulók oly gyakran, mint az iskola céljai s a közművelődés érdekei megkívánnák, vagy a mennyiben felkeresik is e gyűjteményeket, ismeretkörüket tágítaniok s a kiállított tárgyakon izlésöket nemesíteniök, kellő vezetés hiánya miatt, ritkán